

WAT HEET 'GELOVEN'?

Marc Chagall Jeremia

Meditatie ds. Gerard Rinsma zondag 3 sept. 2017

Profeten lezing: Jeremia 7:23-28
Evangelielezing: Mattheüs 17:14-20

OVERWEGING

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

Twee weken geleden ging het over angst, vorige week over moed en vanmorgen over geloof. Of beter gezegd over "geloven" als werkwoord, als kracht om bergen te verzetten.

Of misschien nog beter: het gebrek, het ontbreken van geloof.

Dat is natuurlijk van afstand heel gemakkelijk gezegd, maar je zal maar in de schoenen van die leerlingen hebben gestaan, er zal maar zomaar iemand je hebben aangesproken, aangeklampt en gevraagd of je hem zou kunnen helpen. Of je zijn zoon beter zou kunnen maken, zou kunnen genezen. Jullie zijn toch leerlingen, volgelingen van die Jezus?

Zullen we ons niet veel eerder identificeren met die vader, wanhopig, teneinde raad?

Ik herinner me nog goed mijn eigen angst, toen één van onze kinderen een zware astma-aanval kreeg. Zwoegende ademhaling, asgrijze kleur op zijn gezicht, zweetdruppels op zijn voorhoofd. Nog geen vier jaar was hij en we waren, ik was echt bang. En we belden de dokter, bij wie hij toen in behandeling was. "Kunt u onmiddellijk komen?" En hij kwam ook direct. Hij haalde een buisje te voorschijn, haalde er een minuscuul tabletje uit te voorschijn en legde dat onder z'n tong. Daarna hurkte hij naast het bed en wachtte rustig af wat er zou gebeuren. Na vijf minuten ontspande zich de ademhaling en na een kwartier sliep ons kind rustig in z'n bed.

Maar doen dáár die Bijbelse verhalen, de evangelieverhalen niet vaak zo'n verschrikkelijke pijn, als mensen in hun leven anders hebben ervaren? Wanneer Bijbelverhalen zo onbevangen, zo argeloos over de meest wonderlijk baarlijke genezingen vertellen. Maar zij juist omgekeerd hebben ervaren: dat er niet tijdig hulp was, de hulp te laat kwam, dat de hulp ook hulpeloos, machteloos was, dat de dokter ook met de rug tegen de muur stond?

En sorry, dat ik het moet zeggen: is dat ook niet precies het punt, waar bepaalde gebedsgenezers proberen te scoren? Dat ze inspelen op die behoefte van mensen, die in hun wanhoop elke strohalm vastgrijpen? En zich daarbij beroepen op de bijbel, op de wonderverhalen, op Jezus zelf? Oudere gemeenteleden zullen zich misschien de Greet Hofmans

affaire herinneren. Die was destijds door koningin Juliana aan het hof gevraagd, omdat ze hoopte dat deze haar bijna blinde, jongste dochter Marijke zou kunnen helpen. Hofmans verwierf zich grote invloed aan het hof, waar ze allerlei esoterische en pacifistische denkbeelden verbreidde. En het kwam tot een heuse constitutionele crisis, toen koningin Juliana openlijk met die denkbeelden sympathiseerde tijdens een lezing in de Verenigde Staten.¹ Maar dat was lang voor Jomanda in Tiel volle zalen trok.

Maar wat we vaak vergeten bij het lezen van die wonderverhalen, dat is dit: dat ze niet verteld worden om het wonder zelf, maar om iets anders. De wonderen, de genezingen worden verteld om aan de mensen, allereerst de omstanders, maar ook aan de lezers iets duidelijk te maken. Jezus wil iets duidelijk maken, nee beter nog, Mattheüs, de evangelist wil iets duidelijk maken en hij gebruikt de wonderen als vertelmateriaal, ja bijna als illustratiemateriaal bij zijn eigenlijke boodschap.

Ik moet u heel eerlijk bekennen, dat ik mij daarom veel meer verwant voel met die in het nauw gedreven leerlingen. Die door die vader in zo'n lastig parket worden gebracht. 't Faalt aardse vrienden vaak aan krachten; we zingen het zo gemakkelijk, maar als je het goed tot je door laat dringen, klinkt het heel hard. Hard, maar waar, althans zo heb ik mij wel eens gevoeld, als ik weer eens met lege handen stond, als ik niets te bieden had, als ik het liefst was weggevlucht. Misschien dat u dat herkent. De leerlingen in elk geval wel.

En als ik dan aandachtig lees, dan valt mij dat Jezus in het begin van het verhaal niet aanwezig is. Terwijl de leerlingen hem juist op dit moment zo hard nodig hebben. Was hij nog even achtergebleven op de berg van de verheerlijking? Was hij nog even in gebed gebleven, en had hij de leerlingen al vast vooruit, naar beneden gezonden?

En als je dan het evangelie van Mattheus nog even doorbladert, dan ontdek je daarin een bepaald patroon: steeds weer zijn de leerlingen alleen, is Jezus niet aanwezig en wordt hij zo schromelijk gemist. Hij stuurt ze alleen het schip in, het water op, hij laat hen alleen in discussie met de Farizeeën en hier alleen met die wanhopige vader. En elke keer blijken ze het alleen niet te kunnen, blijken ze het zonder Jezus niet te

---

¹ van der Horst, Nederland, pg. 530

redden, raken ze hopeloos in de moeilijkheden. En is Jezus in geen velden of wegen te bekennen.²

En als je dat patroon ontdekt, dan denk je: het lijkt wel opzet. Kwaai opzet: het lijkt Jezus er wel om te doen om de leerlingen alleen te laten en dan als de grote redder te voorschijn te komen, als ze zich weer in de nesten hebben gewerkt. Ja, inderdaad het lijkt wel opzet, maar dan niet van Jezus, maar van Mattheüs, de schrijver van het evangelie. En dat ontdek je als de evangelieverhalen naast elkaar legt en inhoudelijk vergelijkt: bij Marcus ligt het accent veel meer op de uitdrijving; het gevecht van Jezus, tegen de onreine geest, die schuimbekkend en stuiptrekkend te keer gaat. Een Titanen gevecht, waarin Jezus uiteindelijk de sterkste blijkt. Lucas is veel korter en soberder in zijn beschrijving, maar het gaat het om hetzelfde. Zijn verhaal eindigt met: en allen stonden verslagen over de majesteit van God.³

Maar bij Mattheüs gaat het om de leerlingen en daarom eindigt de genezing van de jongen in een leergesprek tussen Jezus en de leerlingen. De leerlingen, de discipelen worden voorbereid op een leven zonder de lijfelijke aanwezigheid van Jezus; ze worden als het ware geschoold, getraind, welke situaties zich kunnen voordoen, welke vragen ze kunnen verwachten. Ze worden voorbereid om de beweging, die Jezus op gang heeft gebracht, straks zelfstandig voort te kunnen zetten.

---

² Schillebeeckx, Jezus, het verhaal van een Levende, pg. 162-163

Van heel deze groep teksten is daarom een andere groep onderscheiden, waarin in verband met de houding van de eigenlijke Jezusvolgelingen wordt gesproken van „geloof” en „kleingelovigheid” (oligopistia), een begrip dat vooral Mt. frekwent gebruikt (Mt. 6,30; 8,26; 14,31; 16,8). Deze teksten veronderstellen al een habituele geloofsgemeenschap met Jezus, die echter voor Jezus' dood herhaaldelijk tekortschiet en in gebreke blijft (Mc. 11,23 par Mt. 21,21; Mt. 17,20 en Lc. 17,6; Mc. 4,35-41). Hier krijgt „geloven” wel niet een andere betekenis maar staat het woord „in een andere zin-samenhang” 120. Eventuele wonderen, die in dit verband worden verteld, met vooral als voorbeeld het stillen van de storm (Mc. 4,35-41), zijn volgens linguïstische signalen vanuit de tekst anders bedoeld als de wonderen die mede vanuit een historische interesse voor Jezus van Nazaret worden verhaald. Hier is de grondintentie van het verhaal: „Waarom zijt ge zo bang? Hoe is het mogelijk dat ge nog geen geloof bezit?” (Mc. 4,40). In het geding is het reeds voor-gegeven geloof der leerlingen, dat voor pasen of en toe bezwijkt. Zolang zijn ze bij Jezus, en ze beseffen nog niet, dat ze dan nets te vrezen hebben, zelfs al slaapt hun geliefde meester tijdens een storm! In dat geval is het wonder niet eens nodig, uit hun omgang met Jezus hadden ze beter moeten weten. Dit is immers niet hun eerste contact met Jezus, zoals het nagenoeg in alle eigenlijke wonderverhalen wel het geval is; het betreft hier mensen die reeds geloofsgemeenschap met Jezus vormen. „Gaat het u niet ter harte, dat wij vergaan?” (Mc. 4,38) onderstelt de onderlinge geloofsband. Maar de leerlingen zijn wel kortzichtig; daarom het (joodse) woord: „kleingelovigen”, d.i. niet consequent vertrouwend op hun geloofsgemeenschap met hun meester. Op de leerlingen wekt het gedrag van de slapende Jezus op dat ogenblik immers juist geen vertrouwen (in tegenstelling tot het probleem „geloof” en „wonder”).

³ Luc. 9:43

En eigenlijk richt Mattheüs zich via hen tot zijn lezers, de gemeente in Antiochië, waar hij voor schrijft⁴ en via hen tot ons.⁵

En de vraag waar bij hem alles omdraait, is de vraag van de leerlingen: waarom hebben wij hebben die boze geest niet kunnen uitdrijven. Met andere woorden: waarom is ons niet gelukt, wat jou wel is gelukt? Waardoor kun jij, wat wij niet kunnen? Wat heb jij, wat wij niet hebben? Dat is de vraag, waar het omdraait.

En dan antwoordt Jezus: vanwege uw kleingeloof. Beter zou zijn: vanwege uw weinig geloof. Want hun geloof, hun vertrouwen verschrompelt, krimpt ineen tot een armzalig hoop; er is maar weinig van overgebleven.⁶ En opeens weet ik ook waardóór hen dat geloof uit de

---

⁴ K.W. Niebuhr. Grundinformation Neues Testament, pg. 85-86 Was die äußere Situation betrifft, so war die Mattäische Gemeinde — wie die meisten frühchristlichen Gemeinden — eine bedrängte Gemeinde. Sie wurde zum einen von ihrer — paganen Umwelt abgelehnt und bedrückt, wobei weniger das behördliche Vorgehen gegen Christen (vgl. 10,17f) als vielmehr die gesellschaftliche Diskriminierung und Ablehnung im Vordergrund steht". Daneben war es aber auch die jüdische Mitwelt, die mit der definitiven Ausgrenzung auf die Christen reagierte. Diese Ausgrenzung der Christen hatte wesentlich mit dem fundamentalen inneren Umbruch zu tun, der sich um diese Zeit im Judentum vollzog und alle Lebensbereiche umgriff. Bezeichnenderweise kommt der Evangelist mehrmals über seine Vorlagen hinaus darauf zu sprechen; so spricht er vom Auspeitschen in den Synagogen und der Denunziation vor den heidnischen Lokalerichten. Dies verstärkte einerseits die äußere Bedrängnis, weil die christlichen Gemeinden dadurch jenes Schutzes verloren gingen, den die jüdische Glaubensgemeinschaft von der Versammlungsfreiheit bis hin zur Dispensierung vom - Kaiserkult hatte. Von solchen äußeren Bedrängnissen abgesehen, hatte dies aber auch auf die innere Situation der Gemeinde des Matthäus unmittelbare Rückwirkungen, die - wie der Vergleich des Matthäusevangeliums mit anderen Schriften zeigt - wie kaum eine andere uns bekannte frühchristliche Gemeinde aus jüdischen Wurzeln lebte. Der Bruch zwischen der Gemeinde des Matthäus und dem pharisäisch geprägten Judentum war zwar schon vollzogen, er lag aber sicher erst relativ kurz zurück. Das vollzogene — Schisma nötigte die Gemeinden bzw. ihre geistigen Führer zur Begründung einer eigenen Identität, die diesen Bruch theologisch verarbeitete - im Gegenüber zu einem Judentum, das sich zunehmend als einheitliche Größe präsentierte. Zudem kam die christliche Gemeinde durch die Aufnahme von Heiden und den Verzicht auf deren Beschneidung unter zusätzlichen Rechtfertigungsdruck. Daher musste die Legitimation der christlichen Gemeinde von neuem und umfassender als bisher begründet werden.

⁵ Schillebeeckx, Jezus, het verhaal van een Levende, pg. 162-163

Deze voor-paschale herinneringen aan de betekenis van de habituele geloofsgemeenschap met Jezus van Nazaret, waardoor het onmogelijke voor mogelijk wordt gehouden, zullen later, nadat de leerlingen bij de arrestatie van hun meester, hem paniekerig en „kleingelovig" in de steek hadden gelaten, een grote rol spelen in hun terugkeer naar Jezus, als metanoia tot de Christus. Want uiterst opvallend mag het heten, dat het voor-paschale geloof („pistis" en „pisteuein"), hoezeer het ook in alle synoptische teksten te maken heeft met een blijvende of actuele en voorbijgaande ontmoeting met de persoon zelf van Jezus nooit (op een, paschaal overschilderde tekst na, Mt. 18,6) „geloof in/aan Jezus", in de betekenis van „pisteuein eis", wordt genoemd; dit is, nieuwtestamenteel, een na-paschale werkelijkheid. De opdracht van de aardse Jezus was het opwekken van een onvoorwaardelijk Godsgeloof, zij het juist in relatie tot mensen die met hem in voorbijgaand of blijvend contact kwamen.

Na pasen blijft de kerk, in haar bewustzijn van afstand tussen toen en haar huidig geloof in de verhoogde Heer, ondanks alle overschilderingen, dit verschil eerbiedigen in haar evangelisch verhaal. Dit wijst op een kerkelijke reflectie op de eigen betekenis van Jezus' aardse levensdagen voor pasen. In tegenstelling tot de na-paschale, kerkelijke wonderen — troostende tekenen van de verhoogde Heer werkzaam tot heil van reeds gelovigen — zijn de wonderbaarlijke machtsdaden van de aardse Jezus aanbidding van geloof; de synoptici blijven zich, ondanks hun na-paschale situatie, van dit onderscheid bewust. Daaruit blijkt hun ook historische interesse voor de eigen betekenis van de aardse Jezus: hij biedt de mensen Gods hulp aan en gemeenschap met God. Juist in dit historisch motief

⁶ Schillebeeckx, Jezus, het verhaal van een Levende, pg. 162-163

handen is gegleden. Ik herinner me een voorval in de Noord-Hollandse bollenvelden. Ik was een jaar of zestien, toen ik met vrienden daar op het veld bollen raapte. De hele dag in broek van zeildoek op je knieën om met je handen die bollen uit de zware klei te plukken. Van 's morgens zeven tot 's avond zes. Zwaar werk. In de pauzes waren we dan ook te moe om nog een poot te verzetten. Eén keer liep dat uit de hand, toen de bollenboer vroeg of iemand voor hem even koffie wilde inschenken en niemand opstond of ook maar reageerde. Toen hij daarna zelf opstond en met koffie terugkwam, begon hij toch zo verschrikkelijk te vloeken, dat wij allemaal als een riet zaten te beven.

Hebben zo ook niet die leerlingen zich laten imponeren? Door hun tegenstander?⁷ Zo dat ze als het ware alle vertrouwen hebben verloren en nog maar heel weinig geloof hebben overgehouden? Is in hun ogen de

---

Het verhaalde wonder is het overbodig verklaren van de twijfel van mensen die met Jezus in geloofsgemeenschap staan. Echt geloof maakt dat wonder overbodig; dat is wel de zin van het verhaal (wat ook de historische achtergrond ervan geweest moge zijn, die tot deze geloofsbeleving aanleiding heeft gegeven). Ook hier blijft geloof niettemin, reeds voor-paschaal, geloofsvertrouwen in Jezus van Nazaret zelf, als borg voor reddende nabijheid van God.

Geloof betekent aanvaarden dat in Jezus een nieuwe gemeenschap met God wordt aangereikt en reeds tijdens Jezus' aardse levensdagen, zoals ook blijkt uit Mc. 11,23; Mt. 17,20; Lc. 17,6. Als het geloof der leerlingen, „ook al is dit klein als een mosterzadje" (Mt. 17,20), „geloof" is, dan kan het bergen verzetten. Het gaat hier geenszins om de wonderkracht een vijgeboom te vervloeken of om een sterk geloof dat „wonderen" zal verrichten. Het wonder ligt hier veel dieper en wijst naar het wonder van Gods genade, waarop men blijvend kan vertrouwen. De verdorde vijgeboom is een profetie-in-actie: beeld van het komende oordeel van God over Israël of over Jerusalem. Maar: „Heb geloof in God" (Mc. 11,22); tegenover dit naderende oordeel moeten de leerlingen blijven betrouwen op Gods hulp; dit is wel de oorspronkelijke zin van dit traditiestuk, dat Mc. nu binnen de context van het gebed heeft gebracht.

Ook het verhaal van de over het water naar Jezus toelopende Petrus, die door kleingelovigheid zinkt, staat niet in het perspectief van wonderdaden maar van Jezus' (en het kerkelijke) appèl tegen kleingelovigheid van Jezusvolgelingen, die beter dienden te weten (Mt. 14,18-32, uit een Mt.-eigen bron). Zulke gevallen, zoals vooral de verdorde vijgeboom en stormstilling, willen geen geloof wekken (zoals in het echte wonder), maar op grond van de reeds aanwezige geloofsgemeenschap met Jezus de inconsequentie van kleingelovigheid aan de kaak stellen. Typisch is ook dat in het verhaal van de broodvermenigvuldiging, trots alle herhalingen (doubletten) het volgens Mc. telkens de kleingelovige leerlingen zijn, die niet weten, hoe Jezus zulk een menigte kan spijzigen (Mc. 6,37; 8,4).

⁷ K.W. Niebuhr. Grundinformation Neues Testament, pg. 87-88

Die innere Bedrohung: Kleinglaube und Gesetzlosigkeit. Die Situation wurde noch verschärft durch die Gefahren, die die Gemeinden nach Ansicht des Matthäus im Inneren bedrohten. Sie lassen sich ganz allgemein als das Problem einer nachlassenden inneren Spannkraft beschreiben. Ein in diesem Zusammenhang wichtiger Begriff ist das Wort „kleingläubig" bzw. „Kleinglaube", ein Vorzugswort des ersten Evangeliums. Dieser Sprachgebrauch ist bemerkenswert. Denn das Neue Testament kennt in der Regel nur den Gegensatz von Glauben und Unglauben. Für Matthäus stand dagegen nun nicht mehr nur die hinter dem Gegensatz Unglaube-Glaube stehende Bekehrung zu Christus im Zentrum. Mit dem Begriff des Kleinglaubens wurde nun auch im Glaubensbegriff selbst differenziert. An Bedeutung gewinnt die Frage, welche Folgen die Bekehrung im Alltag hatte, wie man sich als Christ bewahrte. Beispielhaft macht dies die Erzählung vom sinkenden Petrus deutlich (Mt 14,28-31): Der Ringer, der nicht mehr allein auf Jesu Wort vertraut, sondern vom Meister weg auf die anstürmenden Gefahren sieht, wird von Furcht übermannt und versinkt in den Fluten. Eben dieses Verhalten wird hier von Jesus als „Kleinglaube" getadelt. Dieses warnende Beispiel hielt Matthäus seinen Gemeinden vor — eben weil solcher „Kleinglaube" dort offenbar ein Problem war.

tegenstander, een boze geest, niet oneindig veel sterker en machtiger dan zij zelf. Van metafysische proporties?

Want wat gebeurt er met je, als het iemand lukt om je te imponeren? Ga je niet steeds meer tegen die ander opzien en voel je je daardoor zelf niet steeds kleiner worden? En steeds minder opgewassen? Was dat niet de tactiek van Goliath? Spierballentaal? Blufpoker?

Maar zijn er niet tal van andere krachten en machten, die ons imponeren? De logo's van machtige bedrijven? De uniformen van machtige mensen, de dure en moeilijke taal van geleerde mensen? De helden van de televisie, de sterren van het witte doek. Zijn er niet tal van krachten, die ons klein doen lijken, en soms ook klein willen maken? Mensen, die op de kerk afgeven, mensen, die het geloof achterhaald en ouderwets vinden?

Ooit vertelde een vriend van mij wat zijn vader altijd deed, als hij heel erg hoog tegen bepaalde mannen opkeek. Hij vertelde hem dat hij die grote mannen dan probeerde voor te stellen onder de douche in hun blootje. Die gedachte hielp hem dan om niet al te zeer onder de indruk van die ander te raken.

Op een soortgelijke manier probeert Jezus zijn leerlingen ook te wapenen. Jezus gebruikt het beeld van een berg. En als er iets onverzettelijks, massief en imponerends is, dan is het toch wel een berg. En daar-tegenover stelt hij het mosterdzaadje. Ieler en kleiner kan bijna niet.

Maar, zegt hij dan, kijk nu eens naar de kracht, die er binnenin schuilt. Kijk eens naar de ongehoorde groei- en kiemkracht. Als het vol-groeid is, is het groter dan de tuingewassen en het wordt een echte boom, zodat de vogels nesten in zijn takken bouwen.⁸

Laat je dus niet imponeren door de afmeting van de ander, maar kijk en ontdek de kracht, die in je zelf schuil gaat. Dan zul je tot die berg zeggen: verplaats u van hier daarheen en hij zal zich verplaatsen en niets zal u onmogelijk zijn.⁹

Zegt Jezus tegen zijn leerlingen, zegt Mattheüs tegen zijn lezers, zeg ik vanmorgen tegen u, jullie, tegen mezelf. En weet u, wat ik nou het bij-zonder vind? Hier laat Jezus merken dat hij in hén, in óns gelooft. Hier horen we hoe grote dunk Jezus van ons heeft, hoe veel vertrouwen hij in óns heeft. Er wordt nu eens niet gevraagd of wij in Jezus geloven, maar

---

⁸ Matth. 13:33

⁹ Matth. 17:20

omgekeerd: hier gelooft Jezus in óns. En als iemand dat tegen je zegt? Ik geloof in jou? Ik geloof dat je het kan? Ik geloof dat je het in je hebt? Als een vader, moeder dat tegen hun kind zegt?

Geeft dat niet vleugels? Geeft dat niet enorme kracht en doorzettingsvermogen?

Ik zeg het nog eens: Jezus gelooft in ons; de vraag is alleen of wij op onze beurt hem geloven? Amen.